

Muren i Tyska Brinken

RAÄ-nr Stockholm 103:1, Gamla Stan, Stockholms stad,
Stockholms län

Lst dnr 43111-19059-2017

Tomas Ekman

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2017:57
ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING, SCHAKTÖVERVAKNING

Muren i Tyska Brinken

RAÄ-nr Stockholm 103:1, Gamla Stan, Stockholms stad,
Stockholms län

Lst dnr 43111-19059-2017

Tomas Ekman

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2017 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2017:57

Författare Tomas Ekman

Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Sektion av den östra muren.

Foto Om inte annat anges är fotografierna tagna av Arkeologgruppen AB.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_170001

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund	5
Syfte	7
Metod	7
Genomförande	8
Resultat	10
Tolkning och utvärdering av resultaten	11
Referenser	12
Tekniska och administrativa uppgifter	13

Figur 1. Karta över området kring Tyska Brinken med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en svart ring.

Sammanfattning

En schaktkontroll har utförts av Arkeologgruppen AB i samband med stopp i en avloppsledning som löper i gatan Tyska Brinken i Gamla Stan, Stockholm. Arbetena berörde cirka 20 meter av gatan norr om Lilla Nygatan. Då arbetet var av akut art hade schaktet redan öppnats innan vi var på plats. Schaktningen hade dock gjorts genom att tömma ett äldre schakt. Detta hade dragits genom murar av medeltida karaktär som tidigare identifierats som delar av Bocktornet som ingick i Stockholms medeltida stadsmur. Vid det nu aktuella arbetet sågades den övre delen av en av grundstenarna av för att kunna korrigera ledningen. I övrigt ligger lämningarna kvar som tidigare.

Inledning

Stockholm Vatten och Avfall fick göra en akut uttryckning på grund av stopp i en avloppsledning i Tyska Brinken, Gamla Stan. Då äldre tegelmurar påträffades kontaktades Länsstyrelsen. Efter besiktning på plats beslutades att arbetet skulle få fortsätta under förutsättning att det gjordes med arkeolog på plats. Arkeologgruppen AB tillfrågades och åtog sig uppdraget. Detta utfördes i månadskiftet april-maj 2017 med Länsstyrelsen i Stockholms län som uppdragsgivare och Stockholm Vatten och Avfall AB som kostnadsansvariga.

Bakgrund

Tyska Brinken leder från Mälartorget till Tyska kyrkan, varefter den byter namn till Kindstugatan. Dess norra del var en del av det medeltida Stockholm. Den äldsta stadsmuren löpte längs med Prästgatan och Västerlånggatan. Genom landhöjning och kontinuerliga utfyllnader flyttades sedan stadens gräns allt längre söderut. En senare generation av stadsmuren var den så kallade äldsta strandmuren som huvudsakligen uppfördes under 1300-talets senare halva. Dess exakta läge är känt på några punkter och vid Tyska Brinken har dess läge beräknats till strax öster om Lilla Nygatan (Hansson 1956:19). Där anger också Hansson att ett av murens torn, det så kallade Bocktornet, bör ha funnits. Han stödjer detta på smärre provgrävningar sammanställt med skriftliga källor. Bocktornet nämns i skrift första gången år 1437 (Hansson 1956:115). Bocktornet har sedan existerat fram till den stora branden år 1625, varefter en uppgift nämner att tornet står avbränt (Hansson aa:116). Dessa rester revs troligen relativt snart, som en del av den stora omreglering som sattes igång efter branden.

Figur 2. Fastighetskarta med undersökningsplatsen markerad.

Hanssons tolkning fick ökad sannolikhet efter att en schaktning för ny VA-ledning år 1993 avtäckt rester av en flerskiktad tegelmur på gråstensgrund. Tyvärr finns ingen rapport från denna schaktning, men en schaktplan och några observationer återges i rapporten Pyramus 1 (Johansson 1998). Dokumentationsmaterialet finns numera tillgängligt i digital form (10093032_Tyska_Bren_Kindestugatan_SR1316_SRARK.pdf). Johanssons rapport behandlar i övrigt en schaktkontroll för en fettavskiljare som utfördes år 1997. I likhet med den nu aktuella undersökningen fick den enbart formen av en efterkontroll. Där dokumenterades ett raseringslager som tolkades som rester av den äldsta strandmuren och Bocktornet.

Resultat från en undersökning i samband med grundförstärkningar i i kvarteret Cerberus (Hedlund 2002) gör dock att tolkningen av lämningarna i Tyska Brinken som rester av Bocktornet har ifrågasatts. I kvarteret Cerberus påträffades i en källare en välbevarad rustbädd och delar av en kraftig stensockel. Den löpte i riktning sydöst-nordväst vilket gör att en tänkt fortsättning hamnar relativt väl i linje med murlämningarna i Tyska Brinken. Stockarna i rustbädden har daterats genom ett stort antal dendrokronologiska analyser. De visar att träden som ingår i rustbädden fälldes mellan åren 1556 och 1560. Murresterna i kvarteret Cerberus ingick i den sista stadsmuren på Mälarsidan. Den började byggas år 1555 och revs sedan i början av 1600-talet, då den typen av befästningsverk hade blivit omoderna (Hansson 1956).

Syfte

Syftet med schaktövervakningen blev utifrån förutsättningarna att i öppnat schakt bedöma om fornlämning berörts. Eventuella lämningar skulle dokumenteras på ett vetenskapligt tillfredsställande sätt. Om mer komplicerade lämningar framkom skulle Länsstyrelsen underrättas för bedömning av vidare åtgärder.

Metod

En noggrann kontroll gjordes av schaktväggar och -golv. En sektion dokumenterades. Personalen på plats utfrågades också om eventuella observationer under grävningen. Kontinuerlig dokumentation av arbetet gjordes med foto och beskrivningar. Inmätning av schaktet gjordes på den grundkarta som användes av Stockholm Vatten och Avfall.

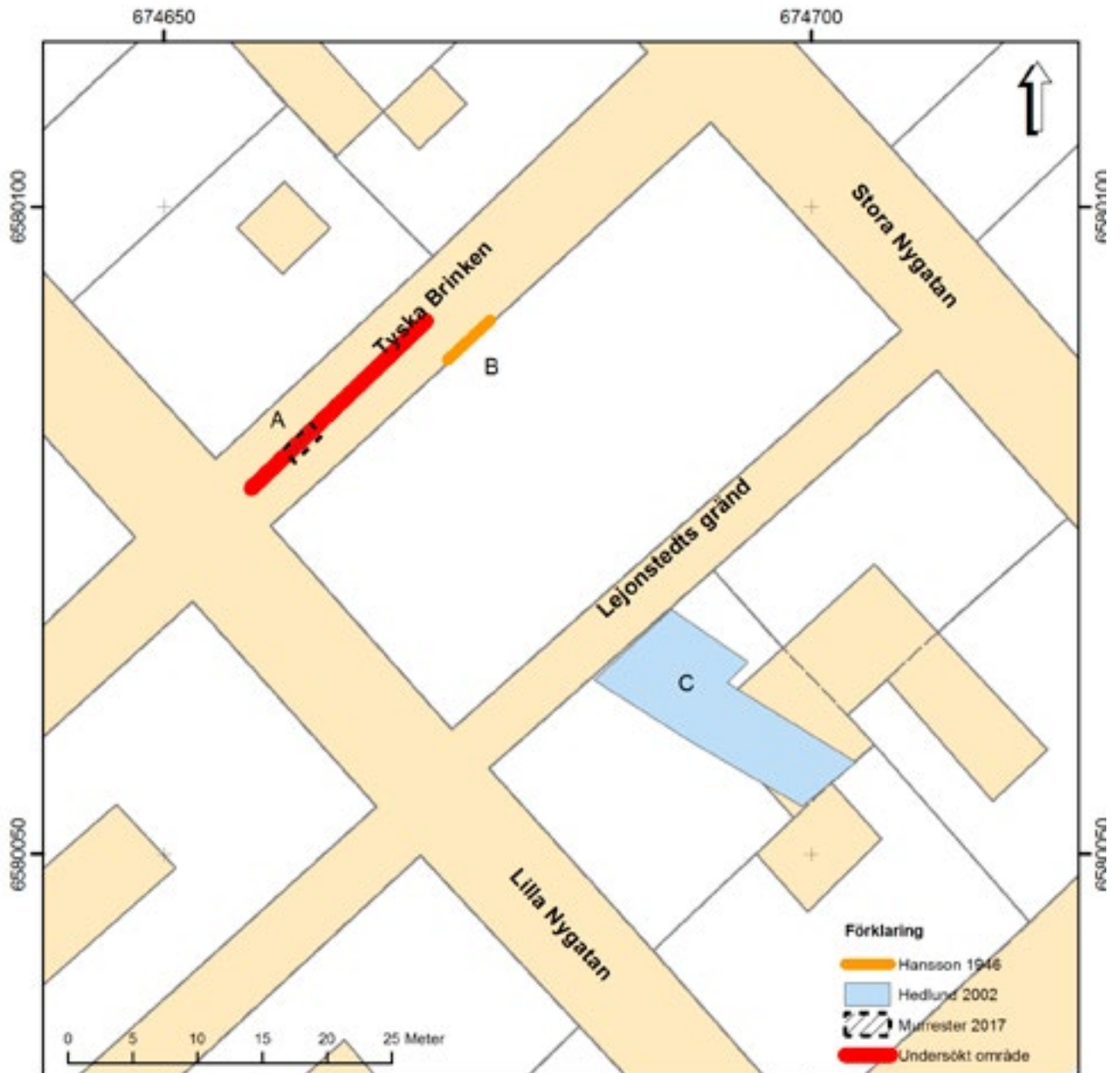
Figur 3. Schaktet sett från Lilla Nygatan.

Figur 4. Befintligt rör med underliggande grundsten.

Genomförande

Som nämnts ovan hade schaktningen redan utförts utan arkeologisk övervakning. Det orsakade dock endast försumbar skada då schaktningen genomförts i äldre schakt. Efter inspektion och dokumentation på plats kunde arbetet fortgå. För att kunna lösa problemen med stopp i avloppsledningen behövde en mindre justering göras av ledningens lopp. Den låg något för högt på en plats vilket skapade en trång passage. Anledningen till detta var att ledningen vilade på ett större stenblock, som ingick i grunden till den mur som fanns i schaktet. Efter konsultation med Länsstyrelsen bestämdes att den övre delen av blocket skulle sågas av för att ledningen skulle kunna rätas. Den undre delen av blocket kvarliggjer.

Figur 5. Schaktplan. Skala 1:500.

Resultat

De murlämningar som tidigare noterats åren 1993 och 1997 återfanns i relativt ograverat skick och kunde dokumenteras. I övrigt kunde i stort sett iakttagelserna från tidigare övervakningar bekräftas. Problemen med återkommande stopp i ledningen kunde också lösas vilket gynnar lämningen som då inte ska behöva utsättas för återkommande ingrepp.

Av muren var cirka 2,2 meter synligt i den östra schaktväggen, cirka 2 meter i den västra. Upp till åtta skift tegel fanns kvar och den bevarade höjden på muren uppgick till cirka 0,80 meter.

Storleken på tegelstenarna var i allmänhet 8,5 x 14,5 x 29 centimeter vilket faller väl inom ramarna för medeltida stortegel. De var sammansfogade med kalkbruk som innehöll mindre klumpar av lera. Muren på den östra sidan är inte rak utan har en märkbar krökning mot väster vilken antyder en konstruktion med rund eller rundad form. I botten på schaktet finns endast grundstenar bevarade. Av dessa var två gråstenar synliga, cirka 0,35 x 0,40 meter breda och minst 0,25 meter tjocka.

Figur 6. Exempel på mursektion, från den östra sidan.

Figur 7. Där muren kröker mot väster.

Tolkning och utvärdering av resultaten

Den murrest som återfanns i schaktet har tidigare ansetts härröra från den så kallade äldsta strandmuren som väsentligen uppfördes under 1300-talets senare halva. Den har också tolkats som en del av Bocktornet som var det sydligaste av de fem kända tornen från detta försvarsverk. Denna tolkning har dock ifrågasatts (Hedlund 2002). Utifrån de dateringar som Hedlund redovisar från kvarteret Cerberus skulle även murlämningarna i Tyska Brinken kunna vara från Vasatidens mur. En identifikation av detta slag bygger till stor del på att riktningen på murarna i kvarteret Cerberus och i Tyska Brinken sammanfaller. Dock sammanfaller lämningarna i Tyska Brinken i hög grad även med riktningen för den äldsta strandmuren. Dess sträckning i denna del av Stadsholmen är inte känd och enbart en syftning av en tänkt riktning kan inte besvara frågan om lämningarnas ålder i Tyska Brinken. Konstruktionsmässigt finns tydliga likheter med Draktornet (Carlsson 2006:12), vars grundläggning sker under andra halvan av 1300-talet.

I sammanhanget är det värt att påminna sig den murrest som Hans Hansson dokumenterade vid en kontroll av ett teleschakt år 1946. Det rörde sig en gråstensmur med rest av en tegelmur ovanpå. Den låg cirka 10 meter öster om den nu aktuella lämningen, i Tyska Brinkens fortsättning upp mot Stora Nygatan. Den tolkades då av Hansson som en rest av Bocktornet eller en del av en husgrund (10093033_Tyska_Bren_SR0210_SRARK). I sin avhandling från år 1956 resonerar Hansson även kring murrester som kommit i dagen vid grundförstärkning i kvarteret Cerberus. Detta skedde år 1927 och från ingreppet finns endast några fotografier som dokumentation (Hedlund 2002:7). De är dock delar av samma grundmur som Hedlund undersökte långt senare. Hansson ser dessa som rester av själva muren medan lämningarna i Tyska Brinken då representerar Bocktornet (Hansson 1956:116).

Möjligen skulle denna rest och den nu aktuella i Tyska Brinken vara från två olika generationer av murar. Ett annat alternativ är att grunden från den äldre muren återanvänts.

Då det inte har gått att datera lämningarna i Tyska Brinken får frågan om deras tidsställning tills vidare anses obesvarad.

Referenser

Tryckta källor

- Carlsson, M. 2006. *Spåren efter Draktornet*. En arkeologisk undersökning i Stora Nygatan. Arkeologisk undersökning 2004. SR 1425. Stockholms Stadsmuseum Kulturmiljöavdelningen. Arkeologisk rapport 2006:16.
- Hansson, H. 1956. *Stockholms stadsmurar*. Monografier utgivna av Stockholms kommunalförvaltning. Nr 18.
- Hedlund, J. 2002. *Cerberus 1, 3, 4 & Lejonstedts gränd*. Stockholms Stadsmuseum Kulturmiljöavdelningen. Arkeologisk rapport 2002:2.
- Johansson, M. 1998. *Pyramus 1*. En arkeologisk förundersökning i Tyska Brinken. Stockholms Stadsmuseum. Arkeologisk rapport 1998:9.

Webbmaterial

- www.digitala.stadsmuseet.stockholm.se/10093032_Tyska_Bren_Kindestugatan_SR1316_SRARK.pdf
- www.digitala.stadsmuseet.stockholm.se/10093033_Tyska_Bren_SR0210_SRARK.pdf

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Stockholm
Kommun	Stockholm
Landskap	Uppland
Socken	Stockholm
Fastighet	Gamla Stan, Tyska Brinken vid kv Pyramus

Fornlämningsnummer —

Lämningstyp
Stadlager

Datering
Medeltid, nyare tid

Typ av undersökning

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Länsstyrelsens diarienummer

43111-19059-2017

Arkeologgruppens projektnummer

Ag2017_42

Projektledning	Tomas Ekman
----------------	-------------

Personal	Tomas Ekman
----------	-------------

Undersökningstid	2017-03-31 och 2017-04-03
------------------	---------------------------

Undersökt yta	Cirka 20 m ²
---------------	-------------------------

Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
-----------------	--------------

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd omhändertogs.

